

Olin minagi kord tihemetslane

Eerik Purje

1943. aasta sügis tõi minu ellu uusi tuuli. Kolme aasta eest olin Kavastu-Koosa algkooli lõpetanud ega osanud endaga midagi mõistlikku peale hakata. Isa oli külasepp, kelle teenistus õpihimulise poja koolitamiseks ei olnud piisav. Sepikoda ootas pärijat, kuid poiss polnud sobivast materjalist. Tihemetsa kool oli hiljuti teadvusse tõusnud, sest onu Endel Tamm oli selle kaks aastat tagasi lõpetanud ja ka ametisse pandud Kastre metskonnas Terikeste külas, kus August Gailit omal ajal nipernaaditsenud. Ja siis äkki ilmus lehes kuulutus, et kool otsib kasvandikke. Tänu sõjaolukorrale, mis vanemad poisid kahurilihaks viinud, kes vabatahtlikult, kes "vabatahtlikult vastu tahtmist", nagu sakslastel see asi käis, pääses sinna nüüd juba 16-aastaselt. Just nii palju mul neid aastakesi oli ja mets hingelähedane, puulõikusega ja metsaistutamisega tutvus sobitatud. Mida sa hing ootad, kui oled saega sinasõber ja kirvest ei karda. Kooli! Isa-ema andsid hoogu takka. Sai muretsetud vajalikud dokumendid - algkooli lõputunnistus oli olemas ja Koosa võmmereist sai toodud karistamatuse tõend. Pambud kokku ja Tartusse sõiduluba nõutama, niisama lusti lillutada raudteel sõja ajal ei lastud.

Mu lagunema kippuv pruun märkmik näitab, et õppetöö algas 18. oktoobril 1943 ja lõppes 30. juunil 1944, mil kaksteist poissi kursust alustanud kolmekümne kaheksast tunnistati diplomeeritud metsavahtideks, mina nende hulgas. Nüüd loen imestusega oma toleaege direktori Hans Kosenkraniume mälestusi, kus ta räägib kooli sulgemisest ja sõjaväehaiglaks muutmisest. See kõik on tõsi, kuid kool lõpetati kiirendatud korras ja kooli alles jäänud eriklassi poisid said diplomid kätte. Sama juhtus 12 poisiga, kel õnnestus lõpetada metsnike kolmeaastase kursuse esimene klass.

Koolist on mul palju ilusaid ja eredaid mälestusi. Mulle kui peipsiäärsest metsakolkast tulnud jõmpsikale oli omaette elamus sattuda kodust nii kaugemale ja olla enda eest väljas. Kavastust Tihemetsa oli minu tollases maailmas nagu pool Siberi teed. Oli võimatu ette kujutada, et elu viib kord Austraaliasse ja Kanadasse. Kohanemine suuri raskusi ei valmistanud, olen eluaeg olnud suhtlemisaldis inimene.

Direktor **Kosenkranium** oli vaikse olemisega soliidne ja korrektne härrasmees. Ei mäleta, et ta kunagi oleks häält tõstnud. Olgu õppetundides või vabal ajal, ikka rääkis ta oma rahulikult leebel moel ega ärritunud iial. Lapsi oli tal kaks. Tütar Helvi võis olla umbes kümneaastane preilihakatus, isa kombel vaikne ja õpilaste suhtes eemalehoidev. Poeg Jüri oli kuuene ja vastandine isale vägev rüblük ja kanget eesti jonni täis, mis aeg-ajalt välja lõi. Proua Kosenkraniume kuju ei kerki pingutustele vaatamata silme ette. Nad põgenesid 1944. aastal Saksamaale ja olid Geislingeni põgenikelaagris. Ei juhtunud neid kahjuks kohtama. Hiljem emigreerusid USA-sse, vist kuhugi Kaliforniasse.

Richard Kask oli vist eriklassi juhataja, igatahes oli meil temaga kõige rohkem tegemist. Tubli metsamees ja kirglik jahimees. Kui juhtus olema heas tujus, oli mõnus mees, sinatas nooremaid õpilasi ning ajas lähedat piibujuttu. Kuid ta ärritus kergesti ning siis oli välku ja müristamist. Kui Kase põselihased hakkasid tõmblema, siis oli parem temast eemale hoida. Raevunud Kasele ei tohtinud sõna lausuda, isegi mitte pärikarva, rääkimata vastuvaidlemisest. Õnneks ei kestnud ta vihahood kaua. Kui ta maha rahunes, oli jälle sama ladna mees. Vihapidaja ta ka ei olnud, kui selleks õiget põhjust ei antud. Oli õpilasi, kes talle ebameeldivalt silma jäid, nii et juba nende nägemine võttis "vanal" pale pilve. Sellistel meestel ei olnud koolis kerge. Oli hea õpetaja, kes tundis ja armastas oma ala. Hästi on

meeles ta abikaasa, kes millegipärast suhtus minusse kuidagi emaliku hoolega. Arvan, et ka "vana" ise hoidis mind rohkem kui tal õpetajana sobis näidata. Mulle on jäänud mulje, et vaatamata oma sagedastele vihahoogudele oli ta väga südamluk inimene. Oma nooremat poega, mõneaastast Antsu, hoidis ta nagu oma silmatera. Vanem poeg Mart, kes võis olla tollal ka nii kümne ringis, oli metsandusest tugevalt huvitatud ja tundis meie õppematerjali paremini kui paljud õpilased. Olime kõik veendunud, et temast tuleb isale väarikas järglane.

Ka Kase pere põgenes Saksamaale. 1947. aastal kohtusime Augsburgi laulupeol, meie pagulaspõlve suurpidustusel. Olime "vanaga" mõlemad laulumehed ja sattusime peaproovi vaheajal kokku. Teda oli oma kõnnaku tõttu (lonkas tugevasti, vist lastehalvatuse tagajärjel) kerge kaugelt ära tunda. Vastastikune rõõm oli suur. Ka proua Kask laulis ja tundis kohtumisest rõõmu. Astusime kahekesi "Bierstubesse", võtsime kannud ette ja vahetasime muljeid. Briti tsoonis oli loodud mingi metsakool, ei mäleta, kas ainult eestlastele või siiski kõigile põgenikele. Igatahes oli Kask seal õppejõuna tegev ja esimene küsimus oli, miks mind kooli nimekirjas ei ole. Kurtis, et ühtki endist õpilast pole. Pole aimu, kui kaua see kool tegutses. Mina igatahes olin briti tsoonist jalga lasknud ja sinna tagasi ei ihaldanud, ameeriklaste juures oli elu lahedam. Kased läksid samuti USA läänerannikule. Poeg Mart oli (või on praegugi?) Eesti Vabariigi aukonsuliks. Aastaid tagasi kuulsin, et vana ise oli pimedaks jäänud. Vaevast ta enam hinges on.

Metsnike esimest klassi juhataja **Edgar Puide**, samuti tugev mees omal alal. Oli meilgi temaga tegemist. Puide oli pikk mehise olemisega mees. Hea pedagoog. Vihastas ainult siis, kui selleks mõjuv põhjus oli. Kuid oh, kui sarkastiline ta võis olla. Meil oli koolis suitsetamine lubatud, kuigi paljud poisid veel õiget suitsumehe mõõtu välja ei andnud. Muidugi olid just need juntsud kõige agaramad oma mehisust pläru najal tõestama ja Puide ei jätnud nende tõgamiseks ühtki võimalust kasutamata, olgu see klassis, metsatööl või vabal ajal. Puide õpetas matemaatikat, kus minu suureks üllatuseks ja Puide sama suureks nõrdimuseks enamust poistest olid väga nõrgad. Matemaatika oli väga algeline, kohati vast algkooli kolmanda-neljanda klassi tasemel, kuid poistel oli sellega tegemist. Puide algas klassis ülesannet umbes nii: "Talumehel oli kolm kilo võid..." Noh, läks selle võiga turule, müüs ühe kilo ühe hinnaga, teisest sai pisut rohkem ja kolmas jäi järgi. Ja poisid ei osanud välja nuputada, kui palju talumehel pärast tehingut raha taskus oli. Ma ehk natuke lihtsustasin seda asja, aga palju keerulisem see ei olnud ka. Puide krimpsutas nina ja hakkas otsast peale: "Oot-oot, katsume teistmoodi. Ütleme, et talumehel oli kolm kilo tubakat. Vast siis tuleb välja." Pinnis poissi, kuni sai õige vastuse kätte ja teatas võidurõõmsalt: "No näete, kuidas mõjub! Kasuta ikka südamelähedast materjali ja kohe aitab. Keda see või huvitab. Aga tubakaga oskab iga mees kaubelda."

Abikaasa Maret oli väheldast kasvu tumedajuukseline daam, kes hoidis õpilastega suhtlemast ja kutsus ka nelja-viiese Peetri, nüüdse rootsi kirjaniku, kohe ära, kui see liiga kauaks koolipoiste hulka jäi. Puidedel õnnestus põgeneda Rootsi ja Edgar laulis Stockholmi Eesti Meeskooris mehiste bassi. Ta musikaalsust ja head lauluhäält olin jõudnud juba koolis tähele panna. Lootsin teda kohata, kui Toronto meeskooriga 1964. aastal Euroopa-turneel käisin. Selgus, et olime olnud Stockholmis koos ballil, kuid ei kohtunud. Nüüd on ta juba aastaid surnud. Maret oli ikka tegev käsitöoga, kas vaipade kudumisega või millegi sarnasega, igatahes vilksatas ta nimi järjest ajakirjanduses. Tahaks loota, et ta on veel pealpool kamarat.

Kohalik metsaülem **Maiste**, kelle eesnime enam ei mäleta, õpetas eriklassis vaid üht ainet: metsateenistus ja sisekord. Igav aine ja igav õpetaja, kuigi inimesena

väga tore. Maiste ei olnud suuteline sujuvalt ning veenvalt rääkima, ta pudistas, kokutas ja nämmutas. Seda mitte ainult klassis, vaid kogu ta jutt oli selline. Väga heatahtlik ja sõbralik inimene, kuid mitte pedagoog. Tal oli suur pere. Abikaasa oli vene päritolu ja mängis hästi klaverit. Tulevane helilooja ja legendaarne solfedžoõpetaja Harri Otsa õppis esimeses klassis ja mängis proua Maistega sageli neljal käel klaverit. Harrist allpool. Maisted läksid USA-sse. Mõnikümmend aastat tagasi külastasid nad Torontot ja mul õnnestus neid ühiste tuttavate kaudu seltskonnas kohata. Tütar Mareti nimi käib aeg-ajalt lehtedest läbi, temast on saanud nimekas maalikunstnik. Ta töid on siinsetel näitustel esitatud ja kui ma eksi, ehib üks neist praegu mu korteri seinu. Kahjuks on kujutav kunst minu hingest jälgi jätmata mööda kõndinud.

Keda ma veel kooli personalist mäletan? **Priidu Maidre** oli kantseleiametnik, ei tea täpselt, mis tiitlit ta kandis või millega ta just tegeles. Keskealine tüsedusele kalduv härra, käitumiselt tõeline vana kooli härrasmees. Mu sõbra ja eakaaslase, kooli pärastise vilistlase Harry Nõmme vanemad olid ka kooli teenistuses. Ei mäletagi, mida nad täpselt tegid. Aga 1993. aastal maitsesin Pärnus Harry külalislahkust ja sooritasime koos nostalgilise reisi tuttava koolimaja juurde. Ka Harryst on nüüdseks saanud manalamees...

Koolitalu majandamine oli küll õpilaskonna ülesanne, kuid mõningate tööde jaoks läks vaja meistrimeest, kes poisid tööle pani ja hoolt kandis, et asjad tehtud saaksid. Selleks meheks oli lähikonnas elunev vana Techja, tubli meistrimees. Techja õige nimi oli **Kiviloo**, milleks ta oli saanud pärast eestistamist. Kes teab, mis ta enne olla võis, igatahes oli ta lätlane, kes oma lõuna-eesti-segusest tugevast läti aktsendist kuidagi lahti ei saanud. "Ei ole midagist techja!" ütles Techja sageli, ja ega siis olnudki, tuli kuidagi teisiti techja. Ega mehel midagi viga ei olnud, kuid ta aktsent oli originaalne ja seda prooviti vahelduva (eba)eduga matkida. Techjal oli tütar Milda, meieealine pikk blondiin, kes käis meie kooli pidudel tantsimas ja oli muidu ka igapidi kambajõmm.

Mäletan uduselt üht spordivõistlust. Uduselt seepärast, et ma ise polnud ühelgi alal küllalt hea, et kaasa võistelda. Tõstmises polnud vastast mu klassivennale August Feldmannile. Minust mõned aastad vanem Mulgimaa poiss, lüheldane ja tüse, oli ta jõumees üle kooli. Kuid seesama Feldmann võistles ka lühimaajooksus, vist tegi kuutkümmet meetrit. Võistlus toimus pärast lõunat ja hoolsad treenerid soovitasid enne võistlust mitte liiga tugevasti süüa. Feldmann kostis selle peale: "Maaühendus peab hea olema. Ega ma kõrgust hüppama ei lähe!" Vitsutas kere täis ja tuli esimeseks. Kuid auhinda nõudma läks keegi teine. Meie klassis olid kaksikud vennad Lilled, Einu ja Otto, Valga poisid. Neid eraldada keegi ei osanud. Õppisid kordamööda. Kui klassis emba-kumba küsiti, tõusis püsti see, kes oli õppinud. Noh, ja üks neist Lilledest läks Feldmannile määratud auhinda vastu võtma. Kui tähendati, et ta polnud üldse võistelnud, tegi Lill haavunud näo ja ütles: "Aga Feldmann ajas mind metsas taga ja kätte ei saanud, järelikult olen mina kiirem." Hakati asja kontrollima ja avastati, et Lill rääkis tõtt. Lille poisid olid hakanud metsas tule ääres Feldmanni narrima, see rabas ühe kinni ja tõstis tule kohale kõrbema. Teine pani surmahirmus jooksu, Feldmann järel. Köhn Lill jooksis kahe puu vahelt läbi ja Feldmann jäi kinni. Nalja sellega sai, aga auhind läks minu mäletamist mööda siiski Feldmannile.

Tore klassivend ja toakaaslane oli mul Tartumaalt, Kasepää vallast. Nimi oli Meinhard Mardisoo, kuid igaüks tundis teda kui Mõtsavahti. Selle nime pani talle õpetaja Kask ühel heatujulisel hetkel. Ei tea, kas seepärast, et tegu oli metsavahi pojaga, aga igatahes jäi see poisile külge kui pigi. Mõtsavaht oli lihtne koreda olemisega maapoiss, kuid armastas esineda väga mehiselt ja mõjus seetõttu

vahel pisut koomiliselt. Kõik õpetajad hakkasid teda hüüdnimega kutsuma õrna muigega suunurgas.

Minust sai ka omamoodi kuulsus. Olin hea mandoliinimängija ning pidudel või muidu seltskondlikel olemistel lõbustasin ikka oma mängu ja lauluga kaaslasid. Kuid ma olin ka raasuke aega pritsimeeste kooris - vabandust! tuletõrje orkestris teist alti puhunud, mida poisid ei teadnud. Kui tuli minu kord olla kooli korrapidaja ning kaaslased jahisarvega äratada, oli poiste hulgas eelrõõmu laialt. Ei usutud, et selline pisike poisikiibats jaksab sarvest mingit heli välja võluda, kõik lootsid, et saavad lõunani magada. Teadsin, et koolil oli kunagi olnud oma orkester ja pillid olid õpetaja Puide hoole all. Palusin endale trompetit laenuks ja Puide andis. Põrutasin poisid hommikul lahti vägevate marsihelidega ja olin jalapealt muusikaline autoriteet.

Tõeline autoriteet oli ikkagi Harri Otsa. Ta oli aastaid klaverit õppinud ja unistas edasiõppimisest, isegi heliloomingust. Nagu nüüd teame, läksid kadunud sõbra unistused täide. Hakkasime isegi kahekesi pidudel esinema, tema muidugi klaveril, mina kas trompetil või mandoliinil. Trompetimängus olin viletsavõitu, aga see tegi rohkem lärmi kui mandoliin, niisiis tuli vahel ka seda instrumenti kasutada. Harrist olin oma muusikaliste teadmise poolest muidugi mitu mehist sammu taga, kuid meist said sõbrad. Harri oli ka kõva vembumees ja naljahammas. Kui ta klaverit mängides kaane avas, ilmus saali kellegi kooliteenistuja kassipoeg, kes ronis klaverile ja hakkas poiste suureks heameeleks graatsiliselt krabama keeli peksvaid haamreid. Harri nägu tõmbus kuratlikule naerule, pistis kassipoja klaverisse ja sulges kaane. Ise istus pingile ja põrutas marssi "Vanad sõbrad" nii et saal kajas. Kui ta siis kaane kergitas, lendas hirmunud kiisu ukse poole ega tulnud enam iial klaveri ligi.

Harriga leidsin uuesti kontakti, kui vabamad tuuled üle kodumaa puhuma hakkasid. Pidasime tihedat kirjavahetust kuni ta surmani. 1993. aasta juunis istusime tema kodus Lohusalu mändide all ja meenutasime Tihemetsas veedetud päevi.

Kooli vahetus läheduses oli lastekodu, mille juhataja Eduard Pülme oli võetud sõjaväkke ja seetõttu ei saanud ma teada, et tegu oli mu kunagise õpetajaga Koosa algkoolist. Nimi oli eestistatud ja ei ütelnud mulle midagi. Kõik tuli ilmsiks, kui teda aastakümneid hiljem juhuslikult Chicagos kohtasin. Lastekodu poistega käisime tihedalt läbi. Nad käisid ikka meie kooliõuel palli mängimas ja ilmusid ka meie pidudele. Klassivennad August Kurro ja Elmar Kirre olid mõlemad lastekodu poisid. Kurro elab Adelaide'is, Austraalias. Kirre jõudis ka sõjakeerises Saksamaale, kuid kahjuks olen kaotanud ta jäljed. Elmar oli mu hea sõber ja ainus poiss, kelle otsaes ei olnud "lastekodu pitsarit". Kõigi teiste olemuses oli mingi märk, mis kinnitas, et parimadki pedagoogid ei suuda asendada lapsele vanemaid. Lennuväe abiteenistuses, kuhu mind tõmmati, olid minuga koos lastekodu poistest veel Vladimir Udatšnõi (Valdi) ja Johannes Tops. Minuteada läksid mõlemad pärast sõda kodumaale tagasi.

Huvitav on vaadelda hilisemate vilistlaste nimekirja, kuhu on sattunud mitmed minuaegsed. 1945. aastal metsavahina lõpetanud Julius Illus, Voldemar Lõhmus ja Eduard Olesk olid mu klassivennad. 1946. aastal metsnikena lõpetanuist olid minuga koos Arnold Aru, Heino Keerma ja Mauri Tomingas. Kõik kolm lõpetasid esimese klassi samal ajal, kui minust metsavahina vilistlane sai. Gustav Kulla oli teises klassis ja meie esialgne õpilaskonna vanem. Teine klass suleti aga varsti ja keegi ei lõpetanud. 1947. aastal lõpetasid kaks kohalikku tuttavat: sõber Harry Nõmm, kes tollal käis Abja gümnaasiumis, ja Meeta Pärna, kes oli minu ajal üks meie "kõögikarudest" (andesta, Meeta, see on nüüd aastate tagant hellitusnimi).

Mind kutsus kohe pärast kooli lõppu sõda ja metsameest minust ei saanudki, kuigi tundsin teatavat uhkust, et olin paremuselt kolmas lõpetaja. Peipsi ääres oli olukord juba ärev ja mul tuli kohe koju saabudes minna Omakaitse koosseisus rannakaitse, hiljem Emajõe äärde rindele, kust koos mõne sõbraga lahkusime, et minna Pirita-Kosele lennuväe abiteenistuse kogunemispunkti. Mobilisatsioonikutse oli vahepeal koju toodud.

Naljakas on mõelda, et Saksamaal keeras metsamehe haridus mu Kanada-emigratsiooni kihva. Taheti mehi metsatööle, aga mind kui kõhetut poissi vaadeldi ebasoosiva pilguga. Kuna meie koolis olime kõik praktilised metsatööd läbi teinud, tõin selle uhkelt esile. Kust mina võisin arvata, et sõna "haridus" oli viimane, mida värbajaile nimetada tohtis. Läksin südametäiega Austraaliasse, kuid seal tuli elule teist sorti sõlm sisse. Seal just taheti metsatööle saata, kuid minul olid nüüd juba teised kavad ja hakkasin kõigi nelja jalaga vastu ning sain tööpõlguri kuulsuse. Kõik need probleemid said lahendatud ja lõpuks maandusin ikkagi Kanadas, kus olen nüüdseks elanud 47 aastat. Jah, metsameest minust ei saanud. Kuid paljude nimede all tegutsenud Tihemetsa kool on meeles ja südamelähedane. Olen üle vaadanud ka praeguse metsatehnikumi Luual, kus õpetab vene keelt mu väike õde, kes siis oli vaevalt mähkmeist väljas. Aga kord olin minagi tihemetslane.

Eerik Purje
Torontos, juuni 2005